

Novetats per a la flora vascular de la serra del Montsant

Roger Pascual*

Rebut: 03.08.95
Acceptat: 29.04.96

Resum

Es presenta una llista de vint-i-sis tàxons d'interès corològic herboritzats a la serra del Montsant, a l'extrem sud-occidental de les muntanyes prelitorals catalanes. Dos dels tàxons són citacions noves per al Principat de Catalunya: *Narduroides salzmanii* (Boiss.) Rouy i *Ononis ornithopodioides* L., espècies que s'han citat, en canvi, del País Valencià. *Fraxinus ornus* L., representa la segona citació per a Catalunya, on ha estat localitzat per primer cop gairebé al mateix temps. D'altres constitueixen novetats per a la flora del territori catalanídic central. Finalment, s'aporten citacions noves per a la flora local, algunes de les quals són biogeogràficament interessants pel fet que redueixen les disjuncions en llur àrea de distribució. Cal esmentar la confirmació de la presència *Berberis vulgaris* L. ssp. *seroi* O. Bolòs & J. Vigo, en una de les dues úniques localitats a Catalunya, de la qual es creia desaparegut.

MOTS CLAU: florística, cormòfits, muntanyes prelitorals catalanes.

Abstract

New data on vascular flora for Serra del Montsant

A list of 26 chorologically interesting taxa from the Serra del Montsant, in the south-west of

Catalan prelitoral mountains is given. Among these, two taxa are first reported for the whole Catalonia: *Narduroides salzmanii* (Boiss.) Rouy and *Ononis ornithopodioides* L., both of them being the most septentrional locations in the Iberian peninsula. *Fraxinus ornus* L. constitutes the second report for Catalonia, where it has been located for the first time very recently. Other taxa are firstly reported for the central catalanidic territory. Finally, new reports for the Serra del Montsant of several taxa are also given: some of them are biogeographically interesting since reduce the disjunctions in their distribution area. The report of *Berberis vulgaris* L. ssp. *seroi* O. Bolòs & J. Vigo must be remarked as this is one of the two locations for this species in Catalonia, from where it appeared to be extinguished.

KEYWORDS: floristics, cormophyta, catalan prelitoral mountains.

Resumen

Novedades para la flora vascular de la Serra del Montsant

Se presenta una lista de veintiseis táxones de interés corológico herborizados en la Serra del Montsant, en el extremo sudoccidental de la cadena prelitoral catalana. Dos de los táxones son nuevas citas para Cataluña: *Narduroides salzmanii* (Boiss.) Rouy y *Ononis ornithopodioides* L., especies citadas, en cambio, en el País Valenciano. *Fraxinus ornus* L., representa la segunda cita en Cataluña, donde se halló por

primera vez muy recientemente. Otras citas constituyen novedades para el territorio catalanídico central. Finalmente, se aportan citas nuevas para la flora local, algunas de las cuales son biogeográficamente interesantes ya que reducen disjunciones en su área de distribución. Hay que destacar la confirmación de la presencia de *Berberis vulgaris* L. ssp. *seroi* O. Bolòs & J. Vigo, en una de sus dos únicas localidades en Cataluña, y de la cual se creía desaparecido.

PALABRAS CLAVE: florística, cormófitos, montañas prelitorales catalanas.

Introducció

L'àrea estudiada és la serra del Montsant, al Priorat, geogràficament molt ben definida (fig. 1): resta limitada pel riuet del Teix al nord-est, pel riu Montsant al nord i a l'oest, pel riu Siurana al sud i pel barranc de l'Argentera a l'est, el qual neix al coll d'Albarca, que enllaça la serra del Montsant amb les muntanyes de Prades. Només hi ha dos treballs realment sistemàtics sobre la flora de la regió. Un es deu al naturalista local Prudenci Seró, natural de Cabacés, que, a desgrat d'especialitzar-se en briòfits, va aconseguir fer un herbari que recull els cinc-cents tàxons més corrents de l'indret entre els anys 1945 i 1961. L'altre es deu a Molero (1976), que va realitzar la seva tesi doctoral al Montsant i la seva àrea d'influència: en ella recull més de mil tàxons dins d'una regió relativament reduïda, però amb forts contrastos litològics, orogràfics i climàtics.

En el període de 1983 a 1995 s'ha explorat un elevat nombre d'indrets de la serra del Montsant. A partir de les citacions aparegudes a Molero (1976), en aquest treball s'inclouen les vint-i-sis troballes que tenen més interès des del punt de vista florístic o biogeogràfic: el nombre de tàxons presents

al massís s'eleva, doncs, a 1141 i, a la comarca del Priorat, s'incrementa fins a 1256.

Les citacions s'han reunit en tres grups:

- I. Novetats per a la flora de Catalunya
- II. Novetats per a la flora del territori catalanídic central
- III. Novetats per a la flora local

Per a cadascun del tàxons es donen les localitats (quan són escasses), basades en la cartografia de la zona de l'editorial Montblanc. S'indica sempre l'altitud sobre el nivell del mar i la quadrícula UTM 10 × 10 km on la planta ha estat observada. Quan es considera oportú es donen dades sobre l'ecologia de l'espècie considerada i el seu grau d'abundància, i es comenta la significació corològica de la citació.

La nomenclatura emprada es basa en Bolòs *et al.* (1990) i en Bolòs & Vigo (1984, 1990). Les àrees de distribució s'han extret de diverses obres (Orca, 1985-1993; Bolòs *et al.*, 1990; Bolòs & Vigo, 1984-1990; Castroviejo *et al.*, 1986-1993). S'han dipositat plecs testimonis a l'herbari de la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona (BCC).

I. Novetats per a la flora de Catalunya

Narduroides salzmanii (Boiss.) Rouy (*Nardurus salzmanii* Boiss., *Catapodium salzmanii* (Boiss.) Boiss.). S'ha herboritzat sobre substrat pissarrós al vessant meridional del Montsant (prop de la Creu Alta, 510 m, CF16), en una brolla d'estepes (*Cistion*). En l'àmbit dels Països Catalans només s'ha localitzat al País Valencià, als territoris serrànic i lucèntic, raríssima (Bolòs *et al.*, 1990).

Ononis ornithopodioides L. Herba anual de pradells terofítics que només havia estat

*Bailèn, 218, 5è 2a. E-08037 Barcelona

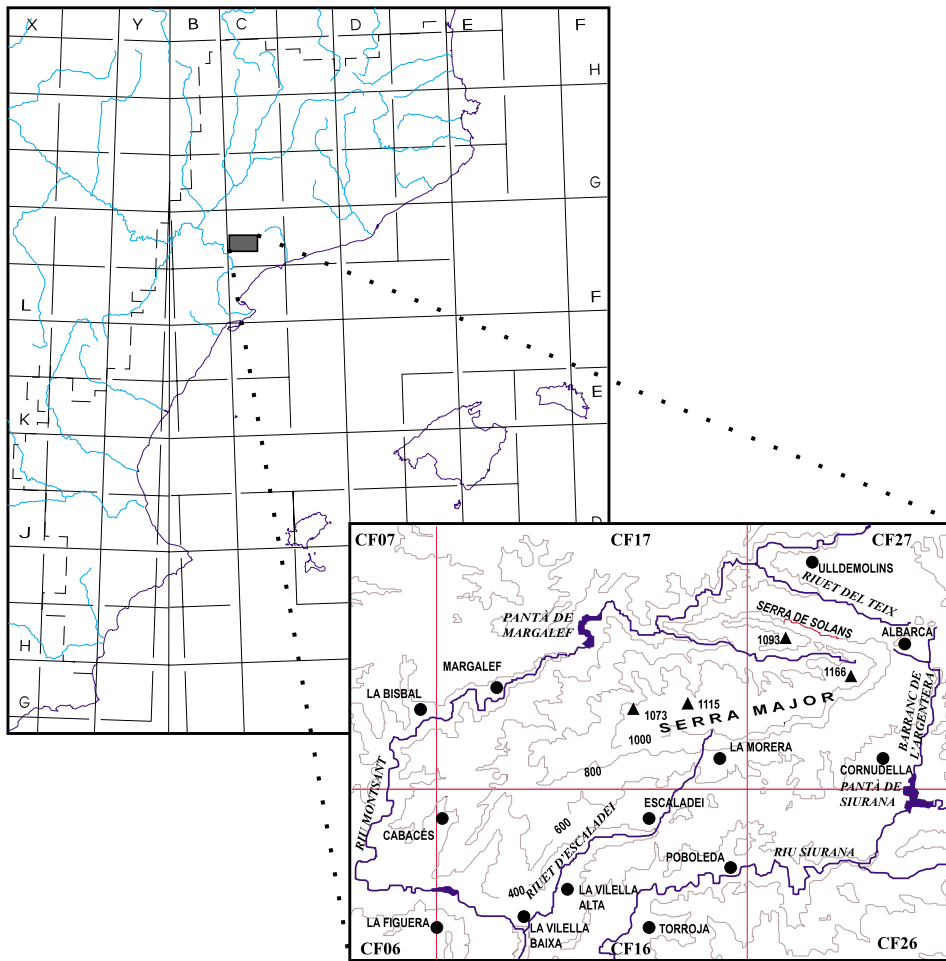

Fig. 1. Localització de l'àrea estudiada en l'àmbit dels Països Catalans (quadre superior) i característiques topogràfiques de la serra del Montsant (quadre inferior).

Location of the studied area, in the east of Iberian Peninsula (upper) and topographic characteristics of the Serra del Montsant (lower).

citada del País Valencià i de les Illes Balears, molt escassa (Bolòs & Vigo, 1984). S'ha observat en diversos punts del sector sud-occidental del massís, formant part de

broles (*Rosmarino-Ericion*) o prats d'efimers (*Thero-Brachypodium*), principalment sobre substrats calcaris, però també sobre gresos vermells, en condicions de mitja ombra.

Sembla que forma poblacions estables en aquestes localitats del Montsant: riu Montsant, 220 m; barranc de Cavaloques, 240-260 m; la Vilella Baixa, 360-380 m; sota el Montalt, 500 m, (CF16).

II. Novetats per a la flora del territori catalanídic central

***Berberis vulgaris* L. ssp. *seroi* O. Bolòs & J. Vigo.** Aquest arbust espinós va ser citat del Montsant per O. Bolòs (1967) formant part de bardisses del *Berberidetum aragonense* (clot del Cirer, 900 m). El fet que el coralet no es retrobés anys més tard (Molero, 1976) va fer pensar en la seva extinció. S'herboritzà, en estat vegetatiu, el 25-9-93, probablement en el mateix lloc (del clot del Cirer a la Cogulla, 1.020 m): exemplars escassos en una bardissa dominada per *Rhamnus saxatilis*, *Prunus mahaleb*, *Rosa* sp. pl., *Amelanchier ovalis*, *Jasminum fruticans*, etc. (CF17). Es confirma, doncs, aquesta localitat, la més septentrional de l'àrea de la subespècie, raríssima als Països Catalans, amb centre a les muntanyes continentals de la península Ibèrica. Localitat única.

***Diplotaxis virgata* (Cav.) DC. ssp. *virgata* (*Sinapis virgata* Cav.).** Crucífera anual que pobla sòls nitrogenats secs (*Salsolo-Peganetalia*). S'ha herboritzat en flor i fruit en un erm pissarrós, citació que és la primera per al territori catalanídic central (riu Montsant, 195 m, CF16). Als Països Catalans es coneix del territori sicòric (força rara) i de l'Horta de València cap al sud. És una planta comuna als sòls esteparis del centre i sud de la península Ibèrica, així com del nord d'Àfrica.

***Fraxinus ornus* L.** Arbre caducifoli de la Mediterrània central i oriental que a la península Ibèrica creix en punts del País Valencià, entre el Millars i el Vinalopó i que

caracteritza les escadusseres representacions de vegetació submediterrània d'aquests territoris (*Orno-Quercetum fagineae*). Ha estat localitzat, molt escàs, i herboritzat en un alzar del sector SE de l'àrea (la Venta del Pubill, 400 m, CF26), en aparença totalment espontani. Localitat única. Mol recentment ha estat citat de Catalunya (Bages) per primer cop per Vallès & Badia (1995), amb dubtosa espontaneïtat.

***Fumaria densiflora* DC. ssp. *densiflora* (*F. micrantha* Lag.).** Teròfit dels herbassars arvenses, rar a les terres interiors (Conca de Barberà, Segrià). S'ha herboritzat en dos punts de l'àrea, en marges de conreus, en flor i fruit (Tirapèls, 320 m, CF06; riu Montsant, 185 m, CF16) a l'extrem sud-oest del massís.

***Nonea micrantha* Boiss. et Reut.** Espècie austromediterrània que es troba molt rarament en els erms terofítics del territori sicòric i en els espartars del territori lucèntic (*Agropyro-Lygeion*). S'ha herboritzat en flor i fruit el 4-95 en un marge de conreu (les Vinyes, 300 m, CF06). Localitat única.

***Tyrimnus leucographus* (L.) Cass.** Card raríssim a Catalunya. Només s'havia citat dels territoris ruscínic i catalanídic S (Bolòs *et al.*, 1990). S'ha herboritzat en herbassars ruderalitzats de diversos indrets del territori: riu Montsant (200 m, CF16), camí de la Morera a Poboleda (700 m, CF17), sota el coll Beix (580 m, CF26).

***Verbascum virgatum* Stokes in With. ssp. *virgatum* (*V. blattarioides* Lam.).** Espècie raríssima a Catalunya. Només s'ha trobat en alguns punts dels Pirineus orientals i del territori ausosegàrric, en herbassars nitròfils. Ha estat herboritzada en flor el 7-5-95 en un erm pissarrós (riu Montsant, 195 m,

CF16). Localitat única a l'àrea d'estudi d'aquest treball.

III. Novetats per a la flora local

Alkana tinctoria Tausch. (*Lithospermum tinctorum* L.). Planta típica de l'*Ammophilion*, rara a Catalunya. Apareix, molt rara, en punts dels sectors occidental i septentrional del massís, sempre sobre substrats sorrencs (codolars al·luvials): riu Montsant, 215 m (CF16), 240 m (CF06), 480 m (CF17). Ha estat citada del litoral i d'alguns punts de l'interior (Segrià, Pallars, cubeta de Móra i curs mitjà del Llobregat).

Anthyllis montana L. Indicada dels cims del Montsant per Cadevall (1913-1937), no va ser retrobada en exploracions posteriors (Molero, 1976). Ha estat herboritzada en roquissers culminals, en exposició nord, prop de la Cogulla (1050 m, CF17) i sota la roca Corbatera (1090 m, CF27), ocupant el seu hàbitat característic (*Ononidetalia striatae*). Aquestes citacions són corològicament interessants, perquè enllacen les localitats de Prades i Cardó.

Arenaria modesta Duf. Petita herba dels prats d'annuals (*Thero-Brachypodion*) que es fa a les zones muntanyenques de la mediterrània occidental. S'ha observat en flor i fruit el 5-93 en un prat d'efimers sobre sòl pedregós (coll Empedrat, 280 m, CF16). Cal cercar les citacions més properes a la Conca de Barberà i al Baix Ebre.

Asplenium petrarchae (Guérin) DC. ssp. *petrarchae* (*A. glandulosum* Lois.). S'ha herboritzat en diversos punts de la meitat occidental del massís, sempre com a fissurícola calcífil en exposicions assolellades: sobre la Vilella Baixa (380 m, 500 m) (CF16); riu Montsant (420 m); grau de l'Escletxa (800 m) i al torm d'en Glora (560

m), (CF17). Sembla bastant rar, fet pel qual, probablement, no es localitzà abans.

Euphorbia terracina L. S'ha herboritzat en un herbassar ruderal de la Vilella Baixa, a 240 m (CF16). Fins ara, les citacions més interiors al Principat eren al Vallès Oriental. Única localitat del Montsant.

Ferula communis L. ssp. *communis* (*F. glauca* L.). Espècie que creix en indrets pedregosos calcaris. Apareix en diversos punts del sector occidental de l'àrea i abunda allà on ho fa (riu Montsant, 235 m, CF06; sobre la Vilella Baixa, 460 m, CF16; cova de la Teixeta, 600 m, CF17). Les citacions més properes són de les muntanyes de Prades i del Baix Cinca, localitats on és raríssima.

Medicago scutellata L. S'ha herboritzat en un hort, en flor i fruit, el 15-4-95 a l'extrem sud-occidental de l'àrea (Tirapèls, 310 m, CF06). Les citacions més properes són del Segrià i del Baix Llobregat.

Narcissus tazetta L. ssp. *tazetta*. S'ha citat, molt rar, en indrets humits del territori catalanidic. Cal afegir a aquestes citacions la del riu Montsant (180 m, CF16) en un herbassar de ribera ruderalitzat. Localitat única.

Odontides kaliformis (Pourel) ex Willd.) Pau (*O. purpurea* Lange pp.). Espècie anual molt rara que s'ha citat en brolles calcífils (*Rosmarino-Ericion*). S'ha localitzat en una joncada (*Salvio-Aphyllanthesum*) de la part occidental del massís (plana de les Argegues, 930 m, CF17), en flor, el 25-9-87. Localitat única.

Ophrys tenthredinifera Vill. Espècie d'orquídia que es troba de forma rara en brolles i marges al litoral i prelitoral catalans.

Ha estat herboritzada en flor el 19-3-94 en una brolla del marge d'un camí, prop de la Vilella Baixa (320 m, CF16). Única localitat del Montsant.

Pinus pinaster Ait. (*P. maritima* auct.) Cal afegir, a les dades de distribució actualment existents (Orca, 1993), la quadrícula CF16, on s'ha observat aquest pi en estat espontani (de Poboleda a Escaladei, 400 m) i també com a objecte de repoblació sobre Escaladei i a Poboleda (CF16), sempre sobre pissarres o esquistos.

Pisum sativum L. ssp. *elatius* (Bieb.) Asch. et Graebn. (*P. elatius* Bieb.). Es fa en bardisses i marges de conreus. S'ha herboritzat al riu d'Escaladei (480 m, CF16) en un herbassar arvens. És una planta força rara a Catalunya: s'ha indicat de Prades i de Cardó com a indrets més propers.

Populus tremula L. Existeix un petit bosquet de trèmols sobre pissarres en un fons de barranc humit, que havia passat desapercebut als botànics que han visitat la zona. Es localitza prop de la Vilella Baixa i justament aquests arbres caracteritzen toponímicament l'indret (barranc dels *Aubiets*, 220 m, CF16). Aquesta citació és corològicament molt interessant, ja que connecta la localitat més meridional dels Països Catalans per a aquesta espècie (ports de Morella) amb les de Prades, i perquè la seva aparició infreqüent en aquestes latituds, sobretot a tan poca altitud. Localitat única.

Saponaria officinalis L. Planta molt comuna a les salzedes i arenys fluvials del nord de Catalunya, que, en la meitat sud del Principat es localitza només en determinats punts de l'Ebre. S'ha herboritzat en un herbassar ruderal-viari de la Morera de Montsant (750 m, CF17).

Sedum telephium L. ssp. *maximum* (L.) Krock. (*S. maximum* (L.) Suter). Aquest crespinel·l de fulla ampla fou herboritzat en el marge obac d'un hort, en estat vegetatiu, l'11-10-86 (prop de la Vilella Baixa, 185 m, CF16). Les localitats més properes, cal cercar-les a Montserrat i al Baix Llobregat: aquesta citació les enllaça amb la localitat més meridional de la Península (la Ribera Baixa). Poc després de la troballa, l'indret fou tractat amb herbicida i sembla que s'ha extingit.

Sorbus torminalis (L.) Crantz. S'ha herboritzat, en estat vegetatiu, en el *Violo-Quercetum fagineae* de l'extrem oriental del massís (barranc de St. Joan, 680 m., CF27, localitat única). Aquesta localitat enllaça les citacions de les muntanyes catalanídiques referides a Prades i a Cardó, força rar en ambdós indrets.

Valerianella carinata Loisel. Tàxon rar a Catalunya. S'ha herboritzat en diversos indrets feblement ruderalitzats del riu Montsant, a la meitat occidental del massís (riu Montsant, 255 m, CF06; riu Montsant, 185 m, CF16; riu Montsant, 425 m, CF17), sempre sobre sòls rocinosos o arenosos amb poca vegetació i en exposicions ombrívols. En una d'aquestes localitats, prop de la Vilella Baixa (185 m) és abundant als marges pedregosos dels horts juntament amb *Campanula erinus*, *Viola alba* ssp. *dehndhardtii*, *Ceterach officinarum*, *Umbilicus rupestris* ssp. *rupestris*, etc.

Agraïments

Al Dr. Xavier Font, per l'orientació i revisió d'aquest treball.

Bibliografia

- BOLÓS, O. 1967. Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura. *Mem. Acad. Ci. Artes (Barcelona)*, 38(1): 1-280.
- BOLÓS, O. & VIGO, J. 1984, 1990. *Flora dels Països Catalans*, Vol. I i II. Barcino. Barcelona.
- BOLÓS, O. *et al.* 1990. *Flora Manual dels Països Catalans*. Pòrtic. Barcelona.
- CADEVALL, J. *et al.* 1913-1937. *Flora de Catalunya*, 6 vol. Barcelona.
- CASTROVIEJO, S. *et al.* 1986-1993. *Flora Ibérica*, Vol. I a IV. Real Jardín Botánico, CSIC, Madrid.
- MOLERO, J. 1976. *Estudio florístico y fitogeográfico de la Sierra del Montsant y su área de influencia*. (Tesi doctoral inèdita). Universitat de Barcelona.
- ORCA (BOLÓS, O. & MASALLES, R. M., Ed.). 1985-1987. *Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 1r volum*. Barcelona.
- ORCA (BOLÓS, O. & ROMO, A. M., Ed.). 1991. *Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 2n volum*. Barcelona.
- ORCA (BOLÓS, O.; FONT, X.; PONS, X.; ROMO, A. M. & VIGO, J., Ed.). 1993. *Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 3r volum*. Barcelona.
- VALLÈS, F. & BADIA, J. 1995. El freixe de flor, *Fraxinus ornus* L., un nou arbre per a la flora de Catalunya. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 62: 111-114.